

NEPENTHES-STUDIETUR TIL HOLLAND OG TYSKLAND 2002
- beskrivelse af indlæg og besøgte områder.

1. Indledning.	2
2. Uddrag fra indlæg på Nepenthes-turen til Tyskland og Holland 2002...	3
2.1 Naturforvaltning: Politik og borgerinddragelse.	3
2.2 Landbruget og naturen.	4
2.2.1 Det Fede Landskab.	4
2.2.2. Omlægning af støtte.	7
2.3 Biologiske stationer	7
2.4 Store planteæderes betydning for det danske landskabs udseende og vegetations åbenhed	8
2.5 Veterinære aspekter i forhold til brug af store planteædere på naturarealer	10
3. De besøgte områder i Tyskland og Holland.	11
3.1 Klostermersch.	11
3.2 Gelderse Poort	11
3.3 Oostvaarderplassen, Lelystad	12
3.4 Veluwezoom.	13
4. Anbefalinger til den fremtidige naturpolitik i Danmark	15
4.1 Reduktion af svineproduktionen.	15
4.2 Oprettelse af nationale naturområder/nationalparker	15
4.3 Bedre borgerinddragelse i naturpolitikken	15
4.3.1 Flere holdningsundersøgelser.	15
4.3.2 Frivilligt miljøarbejde på offentlige naturarealer.	15
4.3.3. Oprettelse af biologiske stationer – naturplejelaug.	16
4.4 Bedre mulighed for græsning som naturplejeinstrument	16
4.4.1. Veterinære regler.	16
4.4.2. Landbrugsstøtte.	17
4.4.3 MVJ-støtte.	17
4.4.4. Nye veje indenfor græsning.	18
4.5 Planlæg et sammenhængende netværk af naturområder.	18

1. Indledning.

På de følgende sider er de fleste, men ikke alle oplæggene fra turen til Tyskland og Holland berørt. Der er ikke tale om et referat af de enkelte oplæg, men om en opsummering af oplæg på turen som de blev opfattet af deltagerne fra Nepenthes. Denne opsummering danner basis for et sæt anbefalinger til den fremtidige danske naturpolitik som er at finde bagerst i dette dokument. Anbefalingerne koncentrerer sig om emnerne:

- Reduktion af svineproduktionen, så denne i fremtiden ligger inden for naturens tålegrænser.
- Oprettelse af nationale naturområder/Nationalparker.
- Bedre borgerinddragelse i naturpolitikken.
- Planlægning af et sammenhængende netværk af naturområder i et nationalt grønt netværk.

Begge besøgte lande har de samme overordnede problemstillinger indenfor naturforvaltning som de danske.

Det høje befolkningstal og den stærke konkurrence om de begrænsede landarealer gør en stærk folkelig forankring og inddragelse absolut nødvendig, hvis naturpolitikken i vore lande fremover skal have en succesfuld gang på jorden.

Som i Danmark anses store sammenhængende naturområder for at være et godt middel til at sikre naturværdierne på længere sigt. Som mange andre lande er Tyskland og Holland dog væsentligt længere fremme i forhold til at realisere sådanne tanker, end vi er det i Danmark. Diskussionen om nationale naturområder er dog i fuld gang og i den proces kan vi uden tvivl lære noget af de erfaringer vore nabolande har gjort sig.

Manglende afgræsning af den danske natur er et stort problem for den biologiske mangfoldighed, ligesom det er det i Tyskland og Holland. Naturlig afgræsning er dog også forbundet med en lang række svære problemstillinger i forhold til det omgivende samfund og er dermed basis for diskussion af fordele og ulemper.

Det er arrangørernes håb, at Nepenthes med denne studietur har bidraget med inspiration og stof til diskussionen om hvordan Danmarks natur skal forvaltes i fremtiden.

Med venlig hilsen

Martin Schneekloth, og Thomas Lisborg, Nepenthes.

2. Uddrag fra indlæg på Nepenthes-turen til Tyskland og Holland 2002

2.1 Naturforvaltning: Politik og borgerinddragelse.

Inddragelse af befolkningen på især lokal plan var et gennemgående tema på turen.

Idag er ca. 10% af arealet i Nordrhein-Westphalen (D) beskyttet i en eller anden form, mod under 1% i 1990. Den hurtige udvikling er ikke sket uden modstand. Ifølge et ekspert panel er kommunikationen mellem myndigheder, organisationer og befolkningen for dårlig og førstnævnte to grupper kan iflg. Thomas Neiss, Afdelingsleder i det nordrhein-westphalske "Ministerium for Miljø, landbrug og Forbrugerbeskyttelse", bebrejdes den manglende forståelse for naturbeskyttelsen og de indgreb som naturbeskyttelse udgør.

Hollands første lov om naturforvaltning og naturbeskyttelse kom i 1980'erne. I 1990 blev en 30-års plan mod et grønt netværk vedtaget i det hollandske parlament, som fik navnet: "Natuur voor mensen, mensen voor natuur (Natur for mennesker, mennesker for natur). Strategien er, at udpege kerneområder og forbinde disse i et grønt netværk med en fordobling af naturarealerne til følge. (Kilde: Hans Kampf, Senior politisk rådgiver, Hollands ministerium for landbrug, naturforvaltning og fiskeri.)

Walter Kooy, Hollands Ministerium for landbrug, naturforvaltning og fiskeri opsummerede sine anbefalinger for implementering af naturplaner i flg. Punkter:

- Lyt til "folket" – naturpolitik skal være en demokratisk proces. Bruger- og holdningsundersøgelser er nødvendige. (Jvf. Udleveret materiale om den hollandske undersøgelse, Operation Boomhut). Folks ønsker varierer mellem områder og kulturer. I bynære områder, og måske specielt blandt indvandrere, er det måske ønsket om parker med grill, andre steder ønsket om vild natur og store planteædere. Derfor vigtigt at kende folks ønsker til naturen.
- Hav høje ambitioner indenfor realistiske grænser. Politisk er det vigtigt at nå sine mål
- Skab balance mellem økonomi og økologi: Den opnåede natur skal være ulemper og udgifter værd.
- Lad udspillet være i overensstemmelse med EU's politik.
- Udspillet skal være simpelt og tiltrækkende. Det må ikke være for administrativt svært at overskue
- Skab handlefrihed på lokalt plan, for NGO'er, borgere og myndigheder.
- Brug nationale gulerødder og internationale kæppe
- Gør brug af landmændene - bekæmp dem ikke.

- Stol kun på firmaer på baggrund af deres grund til at eksistere: at skabe profit.
- At skabe natur på et stramt budget kræver sammenkørsel af behovet for udbygning/ændring af byer, industri, landbrugsproduktion m.m. med skabelsen af ny natur. *Noget for noget*. Eks.: Giv tilladelse til at bygge et hus, men kræv til gengæld at der plantes skov, åbnes for publikum, bygges under hensyntagen til kvalitet, æstetisk m.m.

Peter Sørensen, leder af Natur- og vandløbsafdelingen i Nordjyllands Amt fortalte om nogle af de hensyn der er nødvendige i forbindelse med praktisk introduktion af store planteædere i et område:

- Hvordan passer planerne med de rekreative interesser i området? Er de i overensstemmelse med den valgte model? Er folk f.eks. bange for Heck kvæget og tør derfor ikke bruge arealet? Udsætning af kvæg er måske bedst på opkøbte landbrugsarealer, idet disse hidtil ikke har været rekreativt benyttet i stor stil.
- Er modellen i konflikt med lodsejernes interesser i området, såsom f.eks. jagt?
- Er planerne i konflikt med den veterinære lovgivning? Hvordan påvirker planerne det omgivende landbrug?
- Vil planerne påvirke eksisterende naturværdier negativt? Er der f.eks. sjældne arter som vil være i fare for at forsvinde?
- Forældede naturforvaltningsregler; forsøger man at oprette en tilstand som er under naturlig forandring?

Peter Sørensen satte 17 cirkler på kortet over områder i Nordjyllands Amt, hvor anvendelsen af store planteædere kan være en fordelagtig mulighed. Heriblandt var bl.a. nationalt kendte områder som Vejlerne og Høstemark-Tofte Skove. Storstilet naturgenopretning kan være nødvendigt for at et område får værdi. Det gælder bl.a. Lille Vildmose.

2.2 Landbruget og naturen.

Professor Bent Aaby, Naturrådet præsenterede og gennemgik Naturrådets vismandsrapport 2002, som netop er udkommet. Rapporten har titlen "Det Fede Landskab" og omhandler landbrugets forbrug af næringsstoffer i relation til naturens tålegrænser. Bent Aaby har skrevet afsnittet "Det Fede Landskab":

2.2.1 Det Fede Landskab

Naturrådet anser landbrugets overgødskning med N, P og K som en af de største - hvis ikke den største - trussel mod den danske flora og fauna og deres levesteder. Gennem de seneste 20-30 år er der dokumenteret en

markant tilbagegang i artsdiversiteten i natur- og halvkultur økosystemer. Navnlig er det gået ud over de næringsfattige systemer.

Naturrådet tager i sin vismandsrapport udgangspunkt i naturens tålegrænser og ønsker at disse grænseværdier for bl.a. kvælstof og fosfor lægges til grund for de belastningsmål, der sættes for fremtidens landbrugsdrift.

Naturrådet har foretaget en række modelberegninger for næringsstofkredsløbet i dansk landbrug for at se, hvad der skal til for at opfylde naturens tålegrænser. Det undersøges også om vandmiljøplanen kan overholdes. Modellen er en input-output-model. Den går ud fra officielle statistiske oplysninger. Princippet i modellen er, at man dels ved hvor meget kvælstof der tilføres via foder, gødning og kvælstofbindende planter mm., dels ved hvor meget der igen forlader landbruget i form af landbrugsprodukter, gødning mv. Forskellen mellem det der kommer ind og det der kommer ud, er i princippet landbrugets tab. Størstedelen af dette ender som forurening i naturen.

Modellen varierer på 3 forskellige parametre, som kan "skrues op eller ned". Det er 1) **effektiviteten** i kvælstofanvendelsen, dvs. hvor stor en procent af den tilførte kvælstofmængde, der kan genfindes i fødevarerprodukterne; 2) **produktionens størrelse**. I flere af beregningerne regnes med en konstant produktion af kvæg, høns m.m., mens svineproduktionen varierer, idet det er denne parameter, der har varieret mest over tid; 3) **landbrugsarealets størrelse**, som i dag er på 2,7 mio. ha. I modellen forudsættes det, at landbruget er i stand til at øge udnyttelsen af kvælstoffet fra de 16%, som var gældende for 20-25 år siden, over de 33% der er gældende i dag, til op imod 50% om 20 år fra nu. På det tidspunkt vil 200.000 ha landbrugsjord være brugt til veje, bebyggelse, skovrejsning m.m., så der om 20 år kun er 2,5 mio. ha. til rådighed.

Modelberegningerne viser, at vandmiljøplanens mål er inden for rækkevidde også med det nuværende landbrugssystem, men det kræver i så fald at effektiviteten i kvælstofudnyttelsen øges til mindst 43%. Dette forekommer urealistisk i dag, men ikke over en 20-årig periode.

Men for at naturens tålegrænser også skal kunne overholdes, er det nødvendigt at gribe mere alvorligt ind. Det vil bl.a. blive nødvendigt at udtage omkring en tredjedel af landbrugsarealet, for at anvende det til naturformål, enten som egentlige naturområder eller som bufferzoner omkring sårbare naturtyper.

For at nå dette mål, vil det være nødvendigt at ændre på svineproduktionen. Enten ved at industrialisere den endnu mere end tilfældet er i dag, ved at inddrage nye teknologier som f.eks. gylleseparering og kemisk indvinding af ammoniak fra stalde. Dette vil medføre at svineproduktionen i endnu højere

grad end det allerede er tilfældet, løsrives fra naturgrundlaget. Produktionen behøver da ikke længere i samme grad som tidligere at være lokaliseret på landet, men kan placeres i byernes industriområder. Men man kan også søge at respektere naturens tålegrænser ved at nedsætte produktionen af svin markant. Det skal i så fald være til under det halve af dagens produktion. Det er også muligt at anvende flere virkemidler samtidigt: øget N-effektivitet, have en lavere produktion og udtage landbrugsjord.

Som det er nu, er den almindelige strategi, at man vil opnå en bæredygtig udvikling ved at afkoble den fortsatte vækst i økonomi og velfærd fra den effekt dette ellers måtte have på natur, miljø og ressourceforbrug. Naturrådets vismandsrapport viser, at øget animalsk produktion kombineret med øget teknologi **ikke vil kunne føre til en bæredygtig udvikling** fordi en kvælstof-effektivitet over 50% næppe er realistisk inden for de næste 20 år. Naturens tålegrænser vil således ikke kunne overholdes og der vil ske skader på unikke og kritiske ressourcer i vores omgivelser.

Det er Naturrådets bestemte opfattelse, at Danmark bør indrette landbruget, så naturens tålegrænser respekteres. Opfyldelse af målsætningerne i vandmiljøhandlingsplanerne er et skridt på vejen. Men derved er vi kun nået halvvejen. Der skal nemlig en yderligere halvering til for at nå målet om at respektere naturens tålegrænser viser Naturrådets beregninger. Derfor er det nødvendigt at styre udviklingen og ændre på landbrugets overordnede rammer. Det bør ske gennem en demokratisk debat, som inddrager værdimæssige holdninger: Hvilken udvikling skal landbruget følge? Hvilke visioner har vi om en bedre natur? Hvilke former for landdistrikter ønsker vi og hvorfor har landbrugsarealets størrelse ikke indgået i dagens miljødebat?

Med til denne diskussion hører også en vurdering af landbrugets samfundsmæssige betydning. I et historisk perspektiv er det meget højt. Men betydningen er faldende (i dag udgør landbrugseksporten i kr. ca. 12% af Danmarks samlede eksport), især hvis man også inddrager udgiftssiden i sin vurdering, f.eks. landbrugsstøtten på omkring 15 mia om året, og miljøoprydningen som forsigtigt anslået andrager 20 mia. om året. Hertil kommer de skader på unikke værdier, som ikke lader sig gøre op i økonomiske termer, samt de skader som er på vej, i form af den fremadskridende forurening af vores grundvand.

Fire visioner for en mulig fremtid.

For at visualisere modelberegningerne er der i rapporten opstillet fire scenarier for fremtidens landbrug, hvor tidshorisonten er 20 år:

- A Vandmiljøplanens landbrug
- B Det højteknologiske landbrug
- C Et blandings-scenarie med opprioritering af natur og miljø

D Et økologiseret landbrug

Alle fire scenarier kan overholde vandmiljøhandlingsplanernes mål om en halvering af kvælstofudledningerne i forhold til niveauet i midten af 1980'erne. Men i scenario A og B vil naturens tålegrænser ikke kunne respekteres. For scenario C er det måske muligt, fordi der er 700.000 ha landbrugsjord, der kan udtages og bruges til bl.a. bufferzoner omkring truede naturtyper. For det økologiserede scenario D kan tålegrænserne overholdes, men det vil da kræve en reduktion i svineproduktionen, så der kun kan produceres til den danske befolknings eget forbrug. I det tilfælde kan der udtages 1,7 mio. ha landbrugsjord. Det betyder, at to tredjedele af landbrugsjorden kan tages ud af drift.

Konklusion

Naturrådet mener, at den nuværende landbrugsproduktion ikke er bæredygtig, men vi kan omlægge den hvis vi vil. Det kræver at produktionen skal ned, effektiviteten i kvælstofforbrug skal op og at større arealer tages ud af drift. Der er tale om ændringer der ikke nødvendigvis skal ske fra den ene dag til den anden. Det må være en langsigtet demokratisk diskussion og beslutning der ligger bag. Vismandsrapporten lægger op til en sådan diskussion, hvor Naturrådet håber, at ikke kun svineproduktionen men også og især naturens tålegrænser må være omdrejningspunktet.

2.2.2. Omlægning af støtte

Edgar Reisinger, Ph. D. , Large Herbivore Initiative, Tyskland pointerede, at guleroden for miljøvenlig landbrugsdrift i Tyskland er for lille: "Skal den ønskede afgræsning opnås, skal støtten omlægges". Fra 2003 overføres 2% af arealtilskuddene til tyske landmænd fra søjle 1 til søjle 2, dvs. ud af de nuværende 350 Euro pr. ha dyrket land overgår 7 Euro til støtte til ekstensiv jordbrug. EU reglerne tillader at overføre op til 20% fra søjle 1 til søjle 2, og Reisinger finder grundlaget til stede for at hæve den tyske overførsel yderligere. Reisinger fortalte endvidere, at der ikke er indført moderdyrpræmier i Tyskland, hvilket har bevirket en reduceret afgræsning i forhold til lande som har denne ordning (f.eks. UK, NL, DK).

Reisinger foreslog, at en støtte på 600 euro pr. ha. over en 20-årig periode, skal garantere indkomsten for landmænd med ekstensiv afgræsning.

2.3 Biologiske stationer

Som en del af arbejdet med at sikre borgernes inddragelse i forvaltningen af naturen er *biologiske stationer* oprettet for at hæve kommunikationen mellem myndigheder, organisationer og lokale indbyggere. De biologiske stationerne har som formål at monitorere den lokale flora og fauna, at tage praktisk ansvar for plejen, at samarbejde med lokale lodsejere indenfor land- og skovbrug og sikre at naturbeskyttelseskontrakter med disse opfyldes bedst muligt. Desuden

er et af deres hovedformål at skabe politisk debat og opmærksomhed både lokalt og nationalt. Thomas Neiss understregede vigtigheden af, at de lokale stationer vedblev at holde kontakt til landmænd, jægere og øvrige brugere af naturen og ikke lukkede sig om sig selv.

Een af de biologiske stationer i Nordrhein-Westfalen ledes af naturforeningen Arbeitsgemeinschaft Biologischer Umweltschutz, ABU, som administrerer 14 områder på i alt 1.800 ha. Normalt kan en biologisk station ikke bestå af en enkelt NGO, men skal være bredere lokalt forankret. Modellen med biologiske stationer er dog meget bred og de forskellige biologiske stationer i Nordrhein-Westphalen er indbyrdes meget forskellige. Udover praktisk naturforvaltning fremhæves ekskursioner og lokalt samarbejde som en vigtig del af ABUs arbejde.

De ansatte er projekt lønnede - efter kontrakter, som varer op til 5 år. Hvert år evalueres stationens arbejde i forhold til deres forpligtelser. En del af arbejdet udføres af frivillige som hjælper med ekskursioner, foredrag, monitoring og politisk arbejde, hvilket er en af de store værdier ved systemet.

Iflg. Margret Dunzel-Drüke, ABU kan det være farligt, som biologisk station, at være for uenig med myndighederne, idet man så "bider hånden der fodrer een".

Margret mente, at fordelene for staten ved at afholde udgifterne i forbindelse med driften af de biologiske stationer frem for at opnå en indtægt for staten ved at leje områderne ud til landmændene er:

- Billigere naturforvaltning end myndighedernes egen.
- En landmand kan som regel ikke lave biologisk monitoring. Få landmænd vil desuden lave ekskursioner, politisk arbejde eller fungere som "ranger", da de ikke bliver betalt for det.
- Bedre naturpleje – biologiske stationer har den rette biologiske fokusering til at foretage en ordentlig forvaltning.
- Stationen har lokal forankring, de ansvarlige er altid til rådighed og personressourcerne er store ofte gratis.
- Kan lave samarbejde med landmænd.
- NGO'ere og lokale får praktisk indflydelse og lov at bruge naturen - og fungerer ikke kun som kritikere. Resultatet bliver et større lokalt medejerskab til den lokale natur.

2.4 Store planteæderes betydning for det danske landskabs udseende og vegetations åbenhed

I de seneste år er der opstået en ophedet videnskabelig debat om betydningen af de store planteæderes tilstedeværelse for den nordvesteuropæiske vegetations åbenhed og artsfordeling. Hvor stor denne betydning var for graden af åbenheden i vegetationen er der dog divergerende meninger om.

Bent Aaby fortalte om pollenanalyser, som taler mod at tilstedeværelsen af store græssere har medført mere åbne skove i Danmark. Pollen analyserne indikerer, at først med menneskets tilstedeværelse i Danmark at skovene blev mere åbne og græs mere udbredt. Er dette rigtigt, formåede de store græssere altså ikke at præge landskabets åbenhed i særlig høj grad.

Karsten Thomsen fortalte om forekomsten af megaherbivorer i Pleistocæn og Holocæn og redegjorde for flere forskellige teorier om samspillet mellem store græssere og tætheden af urskovene, f.eks. "Guldaldertheorien", som hævder at urskovene var mørke fordi de store græssere ikke kunne holde træerne nede; "Megaherbivorteorien", som hævder, at de kun de helt store herbivorer holdt skoven åben; "Urokseteorien" (Frans Vera) som hævder, at herbivorer holdt skoven åben og at tilstedeværelsen af lys-elskende træer som eg og hassel beviser dette (se tabel).

Tabel: Fire teorier om samspillet mellem åbent og lukket landskab, samt planteædernes og menneskets rolle heri. Efter præsentation af Karsten Thomsen.

	Klimax vegetation (Statisk)	Cyklisk succesion (Dynamisk)
Store græssere ikke vigtige	<p>"Classic Botanist theory", Guldaldertheorien: Vegetationen bestemt af klima og jord, klimaks er mørk skov. Forvaltning: Urørt natur → mørk skov Eller intensiv pleje mod åbent landskab og bevarelse af søer, hede, etc.</p>	<p>"Forest Mosaic Theory", Livscyklus teorien: Vegetationen veksler konstant – ikke noget endestadium, kun processer. Eks. : Skove overmodnes og vælter → erstattes af bundvegetation → ny tæt skov vokser op → etc. Forvaltning: Konstant åbent landskab kræver menneskelig indsats.</p>
Græssere vigtige	<p>Megaherbivor – teorien: Megaherbivorer (>1000 kg) nødvendige for at holde skoven lysåben. Forvaltning: Mennesket må</p>	<p>Urokse-teorien (Frans Vera): Herbivorer kan ikke holde skoven væk fra lysåbne arealer (tornebuske vil beskytte opvæksten), men kan forhindre fornyelsen i eksisterende skove,</p>

overtage elefanternes rolle og åbne skoven.

hvorved disse overgår til åbent land igen.

Systemet bærer sig selv i en cyklus mellem åbne skove og åbent land.

2.5 Veterinære aspekter i forhold til brug af store planteædere på naturarealer

Kilde: Veterinær Jaap M. van Leeuwen.

Mere info på van Leeuwens hjemmeside:
<http://home.wanadoo.nl/jm.vanleeuwen/herbivores.html>

Dilemmaer i plejen af planteæderne.

For at opnå den nødvendige robusthed skal dyrene være uafhængige og klare sig selv mest muligt. Herfra er der en tynd grænse over til svigt af dyrene, som er afhængig af de rammer og den natur som vi har skabt til dem. Derfor er nogen pleje nødvendig og der er behov for definere omfanget af denne pleje. Hvis plejen bliver for stærk, holdes også svage individer i populationen i live. Derved svækkes førstnævnte robusthed.

Pleje af dyrene i Oostvaarderplassen sker med størst mulig naturværdi og størst mulig dyrevelfærd for øje. Ifølge van Leeuwen bør der fokuseres på flg. områder ved hold af store semivilde planteædere:

Infektioner: Opmærksomhed mod Mund og Klovsyge, Svinepest, Observation af dyrene, laboratoriekontrol, spredning.

Genetisk tab: Ved sygdom, domesticering m.m.

Dyrevelfærd: Lidelse: Unødvendig/håbløs lidelse forhindres; dyr reguleres om foråret hvis føden er knap.

Begrænsninger i fri transport og bevægelse: Derved minimeres risiko for spredning af smitte. Men dyrenes habitatvalg og dermed deres levevilkår begrænses.

Bortskaffelse af biomasse: Modsat hos kvæg, er der ikke krav om bortskaffelse af hjorte og svin i Holland. Biologisk nedbrydelse af døde dyr er godt for biodiversiteten, men udgør ukendt smitterisiko.

Populationsforvaltning: Regulering forhindrer massedød som følge af overskreden bæreevne. Men kan populationen regulere sig selv i stedet? Hvem er "fittest?" – hvem skal væk?

Kødproduktion: Kan kød forhandles? Er det rigtigt at udvælge stærke individer til kødproduktion og lade svagere individer overleve fordi de ikke er egnede til slagtning?

3. De besøgte områder i Tyskland og Holland.

3.1 Klostermersch.

Med Margret Bunzel-Drüke som guide fik vi en præsentation af området Klostermersch. Området som indeholder flere vandløb og som ligger i et flodbassin oversvømmes årligt ca. 40 dage af floden Lippe.

I området findes flere forskellige racer af kvæg i et avlsprogram på hobbybasis rettet mod udviklingen af en kvægtype som skal ligne uroksen i funktion og udseende. Der laves guidede ture i området, og i udkanten af området er der opstillet flere udsigtstårne. Der er offentlig adgang til området, men man annoncerer ikke med det. Grunden er, at hvis folk skulle komme galt af sted med kvæget og et skilt inviterer folk til at komme ind på området, har forvalteren et erstatningsansvar – også selvom det tydeligt fremgår, at adgangen sker på eget ansvar.

Afgræsningen af området har kun foregået i få år, og vegetationen i området skifter derfor hurtigt. Græsningstrykket virker lavere end typisk for danske naturområder, men kan være et resultat af helårsafgræsningen og den årlige oversvømmelse. På dele af området skød tornebuske og rødøl op.

Dyrene fjernes ikke ved oversvømmelse, de finder selv til de højst liggende områder hvor de fodres.

Floden, Lippe, som gennemløber området, er genoprettet med (estimeret) naturlig bredde og sving. Udlagt i floden er forankrede træer, som skal give floden karakter af et naturligt ældre flodløb ved at bidrage med de dynamikker og biotoper som er karakteristiske herfor. Lokalbefolkningens forståelse for det positive i at restaurere floden blev opnået efter et stort arbejde fra ABUs side med at stemme dørklokker og holde oplæg i lokalområdet. I dag er lokalbefolkningen glade for naturgenopretningen og floden bruges af mange til forskellige rekreative formål.

3.2 Gelderse Poort

Området Geldersee Poort, ligger på grænsen mellem Holland og Tyskland hvor Rhinen og Mosel floden løber sammen. Området drives af organisationen Stichting Ark i et samarbejde med hollandske og tyske nationale og amtslige myndigheder i de 2 lande, WWF Holland og private jordejere og firmaer. Området er således et eksempel på interstatsligt samarbejde på mange forvaltningsniveauer under inddragelse af civilsamfundet, og et eksempel på hvordan økonomisk udvikling og naturgenopretning kan kombineres.

Wouter Helmer fra naturforeningen Stichting Ark viste rundt på området, som er etableret ved opkøb af landbrugsjord. Jordpriserne har ligget omkring 100.000 Euro pr. ha.

Inden området ligger ud til natur skrælles det øverste lerlag af. Leret benyttes af private firmær til bl.a. murstensproduktion og til digebygning. Da leret er af en meget fin kvalitet opnås gode priser for det. Landskabet bærer endnu stærkt præg af denne operation, men når afskrælningen er afsluttet overlades området til naturen. Med årlige mellemrum vil Rhinen, hvis vandstand kan variere med op til 9 meter, igen oversvømme arealet og aflejre nye lerlag.

I området findes et halvt hundrede Konikheste og kvæg. Der er desuden udsat bævere for år tilbage. Disse er nu veletablerede.

Kvæget i GP er bl.a Galloway, Skotsk Højlandskvæg, og en race kaldet "Brand Red" . Kvæget er ikke øremærket. Retten til at holde kvæg uden øremærker krævede en retssag mod den hollandske stat og medfører bl.a. andet at dyrene ikke kan slagtes eller sælges.

3.3 Oostvaarderplassen, Lelystad

Området Oostvaarderplassen forvaltes af Staatsbosbeheer, som svarer til den danske Skov- og Naturstyrelse.

Oostvaarderplassen er på ca. 5000 ha, hvoraf en del er vådområde. Det græssede område udgør ca. 2000 ha. Her er udsat Konik heste, Heck-kvæg og kron dyr, som tilsammen udgør mere ned 1500 individer. Rådyr passerer frit i området. Området er et vigtigt fugleområde, med mere end 250 registrerede arter, bl.a. skestork og fiskeørn. Området er desuden af international betydning for mange arter af gæs. Tusindvis af grågæs bruger således området, hvilket er en afgørende årsag til at de oprindelige planer om økonomisk udnyttelse af området i form af landbrug og byudvidelse blev skrinlagt.

Dyrene plejes efter devisen, at unødvendig lidelse skal undgås, dvs. at alvorligt syge dyr aflives. Fodring finder sted i det tidlige forår, hvis der er fare for sultedød blandt dyrene. Dette sker kun i meget strenge vintre. Kadavere fra heste og kvæg destrueres, men døde kron dyr lades tilbage.

Der er ikke fri adgang for besøgene i området, men de 50.000 årlige besøgende har adgang til flere observationstårne og natur uden for hegnet. Desuden laves guidede ture med trækvogn ind i området.

Området er indvundet ved inddæmning og har derfor ikke en naturlig frøbank i jordbunden eller en høj grad af botanisk værdi. Der er generelt ikke indført planter til Oostvaarderplassen idet filosofien bag driften er, at området skal

udvikle sig i den retning græsningen forårsager. Landskabets udvikling vil dermed i høj grad være afhængig af samspillet mellem indvandring og græsning. Som naturforvaltningsprojekt og eksperimenterium i stor skala er Oostvaarderplassen unik og områdets udvikling vil være et interessant erfaringsgrundlag for naturforvaltningen i andre dele af Europa.

3.4 Veluwezoom.

Veluwezoom er en privat nationalpark på ca. 5000 ha. som ligger i et stort rimeligt sammenhængende naturområde kaldet Veluwe på ca. 100.000 ha. Nationalparken ejes af naturforeningen Natuurmonumenten som er Hollands største med ca. 1.2 mill. Medlemmer.

Området Veluwe består af en lang række områder med forskellige ejere og med forskellig brug. Her findes skovbrug, militære øvelsesarealer, landbrug, fritidshuse m.m

Veluwezoom har ca. 2 mill. besøgende om året, men området Veluwe har ca. 30 mio besøgende om året. Området kendes af alle hollændere og går under navnet "Hollands Grønne Hjerte".

Området Veluwe er et højtliggende og sandet område som omfatter skov, hede, enge, overdrev, sandklitter m.m. Der er offentlig adgang til det meste af området, også de fleste privat ejede. Skoven består på de næringsrige bunde mest af løvskov (overvejende bøg) og på næringsfattige dele overvejende af fyr.

Som en del af den nationale naturhandlingsplan arbejdes der på at forøge sammenhængen mellem de forskellige dele i området og mellem Veluwe og de tilstødende flodsenge mod syd og Oostvaarderplassen mod nord i et sammanhængende naturområde på ca. 150.000 ha omfattende både kystnatur, højtliggende områder og flodsenge. Et stort arbejde har stået på i mange år i forhold til at få opstillet en fælles vision for området. Ordet "nationalt landskab" er valgt frem for "nationalpark" idet det har været nemmere at acceptere for lokalbefolkningen og bedre dækker et naturområde med bred anvendelse, som gennemgående veje, militære områder og landbrug.

Problemerne i forvaltningen af området omfatter bl.a. tilstedeværelsen af et korset af byer rundt om området samtidigt med bebyggelse i selve området. Oprettelse af biologiske korridorer er derfor af høj prioritet.

Natuurmonumentens forslag til fremtidig forvaltning omfatter:

- Lukning af veje,
- Fjernelse af indre hegn og dermed fragmenteringen af området,
- Hindring af yderligere omfavelse af byer,

- Reduktion af biler - i stedet cykel og heste udlejning,
- Fjernelse af dele af hytter og ferieboligheder,
- Fjernelse af militær fra nogle arealer,
- Oprettelse af faunapassager,
- Hindring af oversvømmelser.

Indtil videre er flg. opgaver udført/igangsat:

- Cykel stier er oprettet,
- Bilkørsel er reduceret ved lukning af enkelte veje,
- 3 faunapassager over motorveje er etableret,
- Bedre skiltning er foretaget,
- Byggestop og fjernelse af ferieboliger i nogle områder er foretaget,
- Opkøb og fjernelse af campingpladser er foretaget,
- Lys på veje er blevet reduceret,
- Flere hegn er fjernet eller åbnet.

Omkring hele Veluwe findes et stort hegn, som skal holde vildsvinene i området inde. Krondyr findes også i området.

Veluwezoom er indhegnet, og her indenfor findes heste, skotsk højlandskvæg, krondyr og vildsvin.

Vildsvinene reguleres ved afskydning, døde svin efterlades i naturen.

Kreaturene har ingen øremærker, og må derfor ikke handles eller på nogen vis forlade området. Denne problemstilling har resulteret i fodring siden 1996 for at undgå at dyrenes skal sulte. Græsnings-intensiteten er pt. 230 køer på 3900 ha. Natuurmonumenten håber at reglerne kan ændres og søger at starte en debat herom.

Der foretages med passende mellemrum veterinær kontrol af dyrene. Ingen "vigtige sygdomme" er konstateret.

Monitering af Veluwezoom foretages i samarbejde med forskere og frivillige,

Færdsel er ikke tilladt uden for stierne i hele Veluwezoom. Dette med henvisning til krav om områder uden færdsel og det u hensigtsmæssige i at have forskellige adgangsregler indenfor samme område.

4. Anbefalinger til den fremtidige naturpolitik i Danmark

4.1 Reduktion af svineproduktionen

Naturens tålegrænser lægges til grund for den danske industri, herunder landbrugsproduktionen.

Nepenthes foreslår på baggrund Naturrådets rapport "Det fede landskab" at den øvre grænse for kvælstofudledning fra danske svinefarme reduceres betydeligt, hvilket uden ændring i den nuværende kvælstofsudnyttelse, medfører at Danmarks svineproduktionen må reduceres betydeligt.

4.2 Oprettelse af nationale naturområder/nationalparker

Nationale naturområder/nationalparker ville være et positivt element for den danske natur, turistindustri, og landets borgere. Dette understøttes af internationale erfaringer.

Nationalparkerne bør være komplementære, således at det meste af spektret af naturtyper og arter i Danmark dækkes af områderne. I denne forbindelse foreslår Nepenthes at yderligere 3 områder udpeges. Det drejer sig om:

- Vadehavet
- Draved skov, Kongens mose, Sølsted mose
- Skjernå

4.3 Bedre borgerinddragelse i naturpolitikken

Medejerskab til naturen i Danmark er alfa og omega for en fortsat opbakning til et udgiftskrævende samfundsområde. En god måde at skabe fornemmelsen af medejerskab på, er ved en aktiv inddragelse af borgerne i Naturpolitikken og i naturforvaltningen som i Danmark er alt for teknokratisk.

Nepenthes foreslår derfor, at der oprettes så gode muligheder som muligt for borgerne til at blive inddraget aktivt.

Forslag hertil kunne være:

4.3.1 Flere holdningsundersøgelser

Mange interessegrupper og debatører i Danmark hævder at vide hvad befolkningen ønsker sig for en natur, men meget få undersøgelser herom er foretaget indtil videre. Nepenthes foreslår derfor, at der afsættes tilstrækkelige midler til grundige undersøgelser af de forskellige befolkningsgruppers ønsker til den danske natur. Den Hollandske holdningsundersøgelse "Project Boomhut" er et godt eksempel på hvordan det kan gøres.

4.3.2 Frivilligt miljøarbejde på offentlige naturarealer

Mange lande, inklusiv Tyskland og Frankrig, har statslige frivilligprogrammer, hvor borgerne kan deltage i frivilligt miljøarbejde. Nepenthes har igennem mange år selv arrangeret frivilligt miljøarbejde for unge i Sydamerika og

Mellemamerika. Ligeledes har vi i 3 år arrangeret frivilligt arbejde i samarbejde med GEUS og Skov og Naturstyrelsen i Draved skov med stor succes.

Nepenthes mener, at dette kan udvides og formaliseres til glæde for naturen, borgerne og statskassen.

Skov- og naturstyrelsen kunne for relativt små midler indsamle relevante projekter på statens arealer, sørge for koordinering, ophold, annoncering m.m. og tilbyde for eksempel spejderorganisationer, grønne organisationer, fritidsklubber m.m. at opleve naturen på en anden måde. En bedre måde at lære om naturen findes næppe.

4.3.3. Oprettelse af biologiske stationer – naturplejelaug

Muligheden for inddrage borgere i naturpleje efter en "hands-on model" bør udvikles.

Funktionen af et naturplejelaug, bestående af lokale borgere, kunne være at sørge for drift og vedligeholdelse af arealet, at passe evt. græssere efter dyreetiske og veterinære regler, at sikre optimal naturpleje og monitorere naturen, samt at indrapportere tiltag og tilstand løbende til amt eller anden tilsynsførende myndighed.

Offentlige støtte til et naturpleje kunne variere fra dækning af jordleje og hegnsudgifter i en model hvor laugmedlemmer kunne være anpartsejere i en produktion af eget oksekød, til en model hvor arbejds løn dækkede opsyn med kvæget samt laugets servicering af samfundets øvrige borgere med særligt krævende naturpleje og oplysning.

Facilitering af kogræsserlaug, hvor naturforvaltning er mindre i højsædet end produktion af kød og omgang med dyrene er en anden opgave, som Skov- og Naturstyrelsen med fordel for Danmarks natur bør påtage sig.

4.4 Bedre mulighed for græsning som naturplejeinstrument

4.4.1. Veterinære regler.

Unødvendigt stive veterinære regler besværliggør at holde kvæg som naturplejere. Sammen med den ringe økonomi i naturplejekvæg er kravet om øremærkning af nyfødte kalve inden for 20 dage. iflg. avlerne, medvirkende til nedgangen i denne form for naturpleje. Her er oftest tale om kødkvæg, som trods daglig kontakt, har stærke instinkter mht. beskyttelse af deres afkom. Den beskyttertrang gør det besværligt og i nogle tilfælde direkte farligt at overholde mærkningsreglerne, hvilket også erfaringer fra offentlig naturpleje (Skov- og Naturstyrelsen) bekræfter.

Fremtidens naturpleje vil formentlig byde på større arealer, med flere forskellige naturtyper, end vi typisk ser i dag. Dermed vil behovet for dispensation for 20-dages reglen være voksende i fremtiden.

Nepenthes foreslår:

- At der på besætningsniveau kan søges om dispensation til at flytte 20-dages grænsen til 9 måneder, som det er tilfældet med bison i Danmark og kødkvæg i enkelte andre EU-lande.
- At retten til dispensation gives med udgangspunkt i områdets behov for naturpleje, områdets størrelse og sammensætning og placering i forhold til stald.
- At naturplejere med dispensation kun afhænder kreaturer til slagterier, således at der er tale om lukkede systemer. (Grundet ringe tilvækstrate hos naturplejekvæg forekommer salg til avl alligevel ikke).
- At amterne i forbindelse med ansøgningen, bistår med oplysninger om områdets målsætning klassificering (SFL, §3) og behov for naturpleje samt om dispensationens berettigelse i henhold til ovennævnte kriterier. Amterne har i forvejen adgang til de krævede oplysninger.
- At det lokale fødevareregionscenter behandler ansøgningen. De har løbende kontakt med lokale kvægholdere og deres besætning og kan ved eksisterende kontrolbesøg vurdere

4.4.2. Landbrugsstøtte

Hektarstøtten bør omlægges således at incitamentet for ekstensiv landbrugsdrift øges. EU-lovgivningen muliggør at overføre 20% af pengene fra søjle 1 til søjle 2, dvs. til ekstensiv drift. Nepenthes mener at en omlægning bør ske i Danmark, ligesom det f.eks. er sket i mindre grad i Tyskland. For hver krone der overføres til søjle 2 er staten forpligtiget til at vedhæfte yderligere en krone, dvs. ændringen medfører øgede udgifter til naturforvaltning. Gevinsten vil være en øget naturværdi og beskyttelse af vores overdrev.

4.4.3 MVJ-støtte.

MVJ-støtten til ekstensiv afgræsning varierer efter arealets fortid som landbrugsareal, således at ugødskede arealer udløser mindre støtte ("Pleje af græs- og naturarealer") end gødskede arealer ("Støtte til miljøvenlig drift af græsarealer").

Nepenthes mener at MVJ støtten for ugødskede arealer bør hæves til samme niveau som de gødskede, således at gødskning ikke betaler sig. At der er behov for øget tilskud til ekstensiv afgræsning bekræftes af tal fra DMU og DJF, som bekræfter den ringe økonomi i denne driftsform.

Ved MVJ-støtte til ekstensiv afgræsning er en øvre, men ingen nedre, grænse for antallet af dyr defineret. Nepenthes mener at det skal være muligt at definere en nedre grænse, i tilfælde hvor græsningsplejen ikke skønnes at være tilstrækkelig god. En sådan grænse vil bl.a. variere efter

arealsammensætning, jordbund, type af dyr, og mellem sæson- og helårsgræsning.

4.4.4. Nye veje indenfor græsning.

Med øget naturindhold for øje er større græsningsarealer, ekstensiv afgræsning af skovområder og flerartsgræsning, nye veje som Nepenthes mener bør inddrages i fremtidens naturforvaltning. Kommende nationale naturområder er velegnede til disse nye forvaltningsmetoder og Nepenthes finder det oplagt at flerartsgræsning og ekstensiv skovgræsning inddrages i driften af disse. Dette til glæde for natur og publikum.

4.5 Planlæg et sammenhængende netværk af naturområder

Udarbejdelse og vedtagelse af en handlingsplan for et grønt netværk i Danmark på baggrund af udpegning af kerneområder med komplementær biodiversitet. Et sådan netværk skal forstås som en overordnet forvaltningsramme og samlende koncept. Et sådan koncept har i Holland spillet en afgørende rolle for at opbakningen til en progressiv naturpolitik har været stabil gennem mange år og med forskellige regeringer ved roret. Et tilsvarende koncept er blevet vedtaget i Tyskland for nylig. Her er staterne forpligtede til at udpege et netværk som skal omfatte mindst 10% af landarealet.

Det er Nepenthes overbevisning at et tilsvarende koncept vil kunne styrke både naturbeskyttelsen og den politiske opbakning til en progressiv naturpolitik i Danmark.

Erfaringer fra Holland viser meget klart, at en sådan vision ydermere har den store politiske fordel, at være et særdeles stærkt koncept, som både er befordrende for samarbejdet i implementeringen og for befolkningens forståelse for, og opbakning til, visionen.

Som Jan Gorter fra den hollandske naturforening, Vereniging Natuurmonumenten, fortalte på en konference i København i april 2001:

"This concept of enlarging and interconnecting nature areas in Holland has not lost any momentum since 1990, and in fact it is still our goal today. [It has been] broadly accepted during all those years, and we want to keep it that way. This is really special, because in Holland we tend to change our policy-concepts continuously. In this case, the concept (with a working period of thirty years!) is so strong, that it has survived different economic periods and different ideas about types of nature. Our first message to you is: Try to establish an ecological network-policy in Denmark too, because it is very powerful!"

Jan Gorter, Programme manager, Vereniging Natuurmonumenten.

